

— eigen leven

dijke gevolgen, de predikanten onthouden. Hetzelfde pers, haar arbeiders naar de aan van de Christus is Christenheit niet beoefenen of te worstelen dank aanvaard, maar vooral is zelfs plicht, oopt, heeft hier

— Holland, rauer (geestespest) van zijn sche Heraut, maar ook voor n-onzen plicht nooten.

Gods, dat mijn dland mochten direct na onze schreven, doch arbeid die op

ronde onze af deelen de prijzen norm gestroom goederen.

toef, dat niet n maandenlang in Hollandsech is zonder resul ook het kloek u dit nu slagen tijd, moede en en lang overal uw, zoodat de ers als ze om vertuigd zoudn aze schuld was, on geloid had, het huis was

id en overleg, e voorbereding ne vergadering, al de feestelijk, al niet voorzien

ik weer door gehad heb, na oorloegengewel voor aan onze die voor mij als

over Holland's dike en warme n kunnen voor e eerste Avond. Gereformeerde en de lieflijke d dat ons tegen i al die vriends heerlijke auto land en al de en hadden aan e zijn donkere dem. Dan denk tijd gasterijheid n en van daa neenten bezoch rouwen onvan en Kampen be Holland's Gere daarna Rotter rinden vonden al met zijn aar ste aangrijpende toen, als een s tweede volrijft goed gedaan, onvergeltelike, cas geen droom t kelen van ge lank in 'hart erkwt en wel e versterkt vier besluit moesten nde vier weken an wij dan zoo ft ons dat heel eine en grotere aard doen zich jken werking, e verbonde n detselinge over nieuwe wereld, oudingen gevon ed op ons uter lutz leelden t leven in Hon

wij weer met anderen in aanraking gebracht, die ook weer met oprechte liefde en vertrouwen ons tegemoet kwamen en een warm hart voor den arbeid van „Bethesda“ bleken te hebben. Zoo loonde God ons, dat Hij zegen gaf op onze reis en wij hopen en gelooven, dat de band die Nederland en „Bethesda“ verbindt, steeds vaster en inniger worden zal.

B. W.

## STEMMEN UIT ONZE KERKEN.

Hooggeachte Dr. De Moor!

Laat ik mogen aanvangen met U hartelijk te danken, dat we Uw referaat in „De Reformator“ nog eens rustig konden nalezen en nader overwegen. Uij wilt mij nu zeker wel toestaan, mijn bezwaren, die ik op de conferentie in een paar opmerkingen ietwat schuchter en in den vragenden vorm ontwikkelde, wat breder uittebreiden. U ter nadere overweging aan te bieden. Want ik ben dankbaar, ik mag wel zeggen: zeer dankbaar voor Uw glashelder betoog, maar — toch niet voldaan! Ik zal dan trachten, bij wijze van een viertal opmerkingen, mijn bezwaren te ontwikkelen.

Mijn eerste opmerking geldt den langen tijd in onze kerken heerschende en de daarnaast zij Voetius ontwikkelde opvatting der verkiezing. Met de eerste bedoel ik die opvatting, welke in de vereenigde kerken na 1892 wel zoo ongeveer de heerschende was en nog wel is, en volgens hare voorstanders in art. 22 K.O. kerkelijk is vastgelegd. Ze komt, kort samengevat, hierop neer, dat het recht der verkiezing berust bij den kerkeraad, terwijl aan de leden der gemeente slechts adviseerend invloed toekomt, maar dat met deze aanvulling er bij, dat de vrouwen tot nu toe van dien invloed bijna geheel waren uitgesloten; ze mochten in den regel geen namen opgeven voor het gestal en ook niet mede stemmen uit de dubbele getallen, maar alleen met de mannen aan de approbatie, al aan de stiltzwijgende goed- of gemotiveerde afkeuring deelnemen. Immers in art. 23 K.O. staat uitdrukkelijk: „De ouderlingen zullen door het oordeel des kerkeraads en der diakenen verkozen worden“, wat dan, zooals het in art. 4 K.O. staat, zeggen wil: „dat de verkiezing al geschieden door den kerkeraad en de diakenen“, terwijl bij deze opvatting aan den drievoudigen invloed der gemeente, n.l. de aandacht vestigen op personen toer de grootslijst, het stemmen uit het dubbel getal al staat daar ook uitdrukkelijk, dat het halve deel door de gemeente verkozen wordt en de approbatie of goedkeuring der gekozenen, slechts een adviseerend karakter wordt toegekend.

Onderstschoven was al meermalen, bijv. door Dr. A. Kuyper Sr in „De Heraut“ en door Dr. H. H. Kuyper in zijn brochure: „De verkiezing voor het ambt“ op het gemiddeld verkiezingsrecht der gemeente den nadruk gelegd, en duidelijk uitgesproken, dat het recht der gemeente bij de verkiezingen in de K.O. niet genoeg tot uitdrukking kwam; zie „De verkiezing voor het ambt“, blz. 55. Toen echter in de latere jaren ook de vraag van het kerkelijk stemrecht der vrouw zich al meer begon op te dringen en sommigen aan de consequentie niet konden ontkomen, dat de vrouw evenveel als de man aan de stemming mag deelnemen, wijl dit toch eigenlijk niet meer is dan het openbaren van een wensch en een advies, kwam deze meer „democratische“ richting in een nieuw stadium, doordat Dr. H. H. Kuyper uit Voetius twee dingen aantoonde, n.l. dat naar diens oordeel het stemmen van ambtsdragers door de gemeente een daad van algemeene regeermacht is; en voorts, dat de vrouwen volgens 1 Tim. 2:12 van de uitoefening dier algemeene regeermacht zijn uitgesloten. Deze gedachte scheen wel nieuw te zijn, omdat ze en blijkbaar reeds in de 17e eeuw in de 19e eeuw in de kerken vóór en ná de vereeniging van 1892 zoo goed als niet tot ontwikkeling kwam, maar in het wezen der zaak is ze al drie eeuwen oud en uit de 16e eeuw van Voetius afkomstig.

Zoo plaatste het naastblijgende vraagstuk van het kerkelijk vrouwen-stemrecht ons opeens voor een dieper liggend vraagstuk, n.l. of stemmen een daad van regeering is ja dan neen; en die beide op elkaar inwerkende vragen hebben ons kerkelijk inzicht wel een tijd lang bemoeid, maar zoo langzamerhand trekken de bevelen op en worden de beide opvattingen meer en meer duidelijk. De voorstanders van de eerste opvatting, die door U, gesteund door Dr. J. D. van der Munik, in Uw referaat op zoo bezieldende wijze is verdedigd, trachten aldus: de kerkeraad verkoos en de stemming der gemeentelieden om tot aanwijzing van ambtsdragers te komen, is geen daad van regeermacht, doch draagt slechts een adviseerend karakter. Intusschen merk ik hier even op, dat volgens Uw opvatting niet in de stemming, maar wel in de approbatie een zeker regerelement besloten ligt. Letterlijk zegt U: „Het is betrekkelijk voor het beginsel onverschillig of zij (de gemeente) reeds eerder mede werkte door grootslijst en stemming, maar wat nimmer mag onthouden is het fundamenteel van alle verkiezing naar Schriftuurlijke Gereformeerde beginselen, n.l. de approbatie. Dat is een daad van regeermacht bij uitnemendheid, welke de gemeente in ruimeren zin verricht en waardoor voorkomen wordt, dat een clerus zou gaan heerschen over het erfdeel des Heeren“ (Spaiering van mij, J.) Indien dat nu waar is, n.l. dat met de stemming, maar wel de approbatie (goedkeuring der gekozenen) een daad van regeermacht is, en nog wel bij uitnemendheid! dan zou ik zoo zeg-

gen: wat belang heeft dan toch de vraag, of stemmen een regeerdaad is, ja dan neen! want die regeermacht ligt dan in elk geval in de approbatie! En wanneer ik het dan even — heel even maar — in verband mag brengen met de vrouw, (want achter Uw referaat ligt immers het vraagstuk van het vrouwen-stemrecht in de kerk verborgen en zoo hier en daar komt het tusschen de regels doorgluten) dan zou ik zeggen: zelfs al ware stemmen een daad van regeermacht, dan zou de vrouw er nog evenveel aan mogen deelnemen als aan de approbatie, d.w.z., dan is de slagboom, die den toegang voor de vrouw naar de stamhus versperft al lang opgeheven! Hoe gaarne zou ik hier verder op willen doorgaan, maar ik zie Uw vinger dreigend opgestoken en hoor U tegenwerpen: dat heb ik er buitengelaten, daarover moogt gij niet handelen, dat is verboden terrein! Vergeef mij daarom dat uitstapje, want we waren te dicht in de buurt bij het vrouwen-stemrecht dan dat ik er over zwijgen kon!

Opmerkelijk is echter wel, dat de voorstanders van de meer aristocratische opvatting, n.l. dat het verkiezingsrecht volledig bij den kerkeraad berust, juist door deze stelling opeens tot de meest democratische stelling komen: dat de vrouwen zonder bezwaar tot de kerkelijke stemming kunnen toegelaten worden, wijl stemmen toch slechts een adviseerend karakter draagt. En opmerkelijk is omgekeerd evenzeer, dat de voorstanders van de meer democratische opvatting, die aan de gemeente niet slechts meer invloed, maar ook deel aan de regeermacht wil geven, juist daarom met Voetius zegt: Stemmen is een daad van algemeene regeermacht en daarvan zijn de vrouwen volgens 1 Tim. 2:12 uitgesloten. Het komt mij voor, dat U met deze tweede opvatting niet genoeg hebt gerekend!

Mijn tweede opmerking betreft de gegevens der Schrift. Immers U leest in de door U aangevoerde teksten, dat de benoeming tot het ambt geschiedt door de ambtsdragers en dat de stemming der gemeentelieden slechts een adviseerend karakter droeg. Het komt mij voor, dat er nog een ander element in ligt, dat door U wel niet voortgezien, maar toch verkeerd gekarakteriseerd is, n.l. dat er, zooals Voetius zegt, wel ter dege een element van algemeene regeermacht (potestas regiminis communis) in opgesloten ligt. Toen ik die uitdrukking bij Voetius las (zie Pol. Ecl. dl. I:33; en dl. III:209) kwam de vraag bij mij op: waarom leidt Voetius die regeermacht der gemeentelieden toch af? En hoewel hij het niet uitdrukkelijk zegt, ligt, dunkt mij, het antwoord voor de hand, n.l. uit het ambt der geloovigen. Immers de geloovigen zijn niet alleen profeten en priesters, maar ook koningen; en als koningen komt hun een zekere heerschappij, een zekere regeermacht toe. „Indien wij verdragen“, schrijft Paulus aan Limothia (2 Tim. 1:12), „wij zullen ook met Hem heerschen.“ Zie ook Zond. 12 vr. 32 Hand. 13 dat Uit dat koningschap moet nu, naar het mij voorkomt, die „algemeene regeermacht“, waarvan Voetius spreekt, afgeleid worden. En in die algemeene regeermacht ligt nu het recht der gemeentelieden opgesloten om, onder leiding van de bijzondere regeermacht des kerkeraads, bij de verkiezing der ambtsdragers mede te werken en bij het aandacht vestigen op personen voor de grootslijst, en bij het stemmen uit de dubbele getallen en bij de approbatie of goedkeuring der gekozenen. Welnu, dat element der algemeene regeermacht komt ook in de verschillende teksten, die op de verkiezingen betrekking hebben, en mede door U genoemd zijn, duidelijk aan het licht.

Vooreerst bij de keuze van Matthias tot apostol, Hand. 1:23, vr. Wij vinden daar beide elementen, n.l. de bijzondere (extra-ordinaire) regeermacht der apostelen, want zij stellen de vereischten vast, vs. 21—22; maar ook de algemeene regeermacht der gemeentelieden, want de „mannen broeders“ vs. 16, maken het dubbelgetal op vs. 23: „en zij stelden er twee“ enz.; zij baden voorts vs. 24; en „zij wierpen hunne loten“ vs. 26. Er is hier dunkt mij onmiskenbaar reeds een algemeen regerelement van het ambt der geloovigen op te merken, dat natuurlijk onder de leiding van de extra-ordinaire regeermacht der apostelen staat.

Die beide elementen vinden wij ook bij de verkiezing van zeven diakenen, Hand. 6:1—6. De leiding gaat weer van de apostelen uit, want zij stellen de vereischten vast, vs. 3; maar de leden der gemeente verkozen dan het zevental: „en zij verkoren: Siefamus“ enz.; terwijl daar voor verkiezen het gewone Griekse woord „eklegem“, Latijn „eligere“ staat, waarvan electio (verkiezing) afkomt. In deze verkiezing der zeven diakenen komt het algemeene regerelement der gemeentelieden duidelijk aan het licht. Natuurlijk staat die keuze onder leiding van de extra-ordinaire regeermacht der apostelen en worden zij door hen in het ambt bevestigd.

Kindelijk wijzen wij nog op 2 Cor. 8:19, waar van Titus staat: „En dat niet alleen, maar hij is ook van de gemeenten verkoren om met ons te reizen met deze gave“ enz. Hoe nu ook het woord „verkoren“ (cheirotonétheis) te verklaren zij, of als een keuze door handopsteking, of in het algemeen als een aanwijzing door keuze, er staat toch uitdrukkelijk, dat hij door de gemeente werd verkoren tot deze belangrijke opdracht. Ook hier hebben wij weer datzelfde algemeene regerelement der gemeentelieden.

Daarom komt mij dan ook Uw stelling, dat het recht der verkiezing bij „de georganiseerde gemeente, dus den kerkeraad“ berust, veel te eng voor Zeker, de verkiezing berust bij „de georganiseerde gemeente“, maar deze is niet slechts de kerkeraad; neen, de georganiseerde gemeente is de gemeente, zooals ze bestaat en werkt

niet slechts door één orgaan, n.l. den kerkeraad, maar door haar beide organen, n.l. van het algemeen ambt der geloovigen en van het bijzondere ambt van den kerkeraad, en die beide organen in onderlinge verhouding, zoodat de regeermacht der geloovigen aan de leiding der bijzondere regeermacht van den kerkeraad onderworpen is.

Mijn derde opmerking raakt de bepalingen der K.O. U hebt beloofd, dat eigenlijk van den beginne aan in de Gereformeerde Kerken gold wat later in art. 22 K.O. aldus geredigeerd is: „De ouderlingen zullen door het oordeel des kerkeraads en der diakenen verkozen worden“, enz. Daartegen merkte ik op de conferentie reeds op, dat er in art. 22 ook nog een ander element lag, n.l. dat in het geval de kerkeraad de gemeentelieden uit een dubbel getal laat stemmen, deze stemming een beslissend karakter draagt, want er staat: „of een dubbel getal aan de gemeente voor te stellen, om het door haar gekozen halve deel op dezelfde wijze in den dienst te bevestigen“, enz. Ik voerde nog aan, dat dit reeds te Dordrecht 1578, art. 12, in de K.O. kwam, en wel in Middelburg 1581, art. 15, veranderd was, doordat vercoren (waarvoor reeds in de Weselsche artt. II:4 (media pars electa, d.i. het halve deel gekozen zijnde) het woord electio (verkiezing) gebruikt werd), door geapprobeerd vervangen werd, maar dat het woord vercoren door de volgende synode te Gravenhage 1586, reeds weer was opgenomen, en tot nu toe was gebleven. En ik vroeg U of U daarop (ik bedoelde, dat er van verkiezing van het halve deel door de gemeente gesproken wordt) wel voldoende had gelet. Uij Uw antwoord bleek mij, dat een debat niet de beste gelegenheid is om elkaar te begripen, want U ging niet in op de betekenis van het woord „vercoren“, maar op de vergissing in 1581 en merkte alleen op, wat op zichzelf volkomen juist is, dat dit woord geapprobeerd in 1581 blijkbaar een fout moet geweest zijn. Het punt waarop het echter aankomt bleef daardoor rusten. Want de stemming (zooals wij gewoonlijk zeggen) is een electie, een verkiezing, en draagt dus een beslissend karakter. Er staat hetzelfde woord, dat in art. 31 onzer Bepijdenis staat, n.l. dat de ambtsdragers tot hunne ambten verkoren worden „door wettige verkiezing der kerk“ (legitima ecclesiae electione), waarvan U opmerkt: deze electio (verkiezing) niet als suffragium (stemming) bedoeld, doch als tegenstelling met het zich indringen in het ambt zonder wettige beroeping. Verkiezing (electio), wilt U daar zeggen, beteekent dus: wettige beroeping.

Welnu, beteekent het dat ook niet aan het slot van art. 22? Wanneer de kerkeraad de stemgerechtigde leden oproept om met hem uit het dubbelgetal het halve deel te kiezen, is deze stem een beslissende (decisieve) stem en moeten de gekozenen door den kerkeraad bevestigd worden, tenzij er bij de approbatie alsnog wettige bezwaren worden ingebracht; maar dat is ook mogelijk in het andere geval, dat art. 22 nog openlaat, n.l. dat de kerkeraad zelf zonder de gemeente te laten stemmen het aantal ambtsdragers kiest, want die moeten daarna dan ook nog door de gemeente geapprobeerd worden, wat altijd de mogelijkheid van wettige bezwaren veronderstelt. Nu merkt U wel op, dat art. 22 aan den kerkeraad het recht geeft de ambtsdragers te kiezen, zoodat hij niet aan de gemeente gebonden is, maar hierop is mijn antwoord: zoo staat het wel in art. 22, d.i. in ons geldend kerkrecht (jus constitutum), de vraag is echter of dat wel is naar de beginselen der Schrift, en naar het kerkrecht zooals het wezen moet (jus constituendum). Op de reactie van art. 22 is meer dan eens, het laatste nog door Dr. Van den Brink gegrondde aanmerking gemaakt. Het komt mij voor, dat dit beroep niet afdoende is. Indien uit het algemeene koningschap van het ambt der geloovigen voortvloeit, dat het stemmen uit de dubbele getallen een zeker regerelement insluit, dan moeten de art. 4, 5, 22 en 24 der K.O. in dien geest gewijzigd worden.

Mijn vierde opmerking betreft Uw beide bedenkingen tegen Voetius, n.l. te, dat hij „eenigszins in tegenspraak“ met zichzelf, van de vrouw verklaart, „dat zij niet bij de uitoefening van de regeering en de kerkelijke tucht met de mannen mag stemmen“; en 2e dat „waar Voetius lang en breed handelt over vragen als: of een vrouw een mensch is... een afwijking der natuur is en daarom eigenlijk een monster moet heeten“ enz., het hem gemakkelijk viel aan de vrouwen het stemrecht in de gemeente te ontzeggen. Reeds op de conferentie vroeg ik, of U zich niet deze opmerkingen niet al te gemakkelijk van Voetius afmaakt.

Wat het eerste punt betreft, als Voetius enerzijds verklaart, dat „de stemmenden of verkiezenden of roependen volgens art. 4 K.O. zijn de diakenen, ouderlingen en diakenen“, Pol. Ecl. dl. III:555, en op een andere plaats, dat de regeermacht in een algemeene regeermacht, die aan de gemeentelieden en een bijzondere regeermacht, die aan de ambtsdragers toekomt, onderscheiden moet worden, en dan nader verklaart, dat het stemmen der gemeentelieden tot die algemeene regeermacht behoort, en dat de vrouwen bij de uitoefening van die algemeene regeermacht niet de mannen niet mogen stemmen, Pol. Ecl. dl. I:33 en III:209, dan is dat dunkt mij geen tegenspraak, maar alleen een bewijs, dat Voetius de bepaling van art. 4 K.O. in dien zin opvat, dat, zooals hij dl. III:544 zegt „aan den kerkeraad de regerende en voorafgaande alsook de voldingende en beslissende macht, dus het eindoordeel toekomt“. Het art. zou te lang worden om er breeder over uit te wijden, maar tegenspraak is daar dunkt mij niet in. Trouwens als Voetius op twee plaatsen opzettelijk de vraag van de rechten der

Onder de betere  
fabrikaten  
behoort

HET HOFBERG-ORCEL

— door zijn hooge  
muzikale eigenschappen  
tot den eersten rang.

Firma A. DE ZEEUW (N. G. Klijn)  
:- Rosestraat 42a - Rotterdam -: